

Ὁ φιλελευθερισμός καί οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Τὸν προηγούμενο μήνα εἶχαμε ἀναφερθεῖ στό ἰδεολογικό ρεῦμα τοῦ φιλελευθερισμοῦ, τό ὁποῖο ἤδη τείνει νά καταστῆ κυρίαρχο στήν Ἑλλάδα. Αυτό συμβαίνει μέ ἀρκετή καθυστέρηση, δεδομένου ὅτι, λόγω ἴσως τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Πίστεως μας, εἶχαμε ὡς πλειοψηφία μιᾶ σαφῆ προτίμηση σέ πολιτικές ἰδέες ἢ οἰκονομικά συστήματα, τά ὁποῖα τόνιζαν περισσότερο τήν ἔννοια τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, εἴτε αὐτά ἀνήκαν στήν λεγόμενη «κοινωνική δεξιὰ», εἴτε στήν «ἀριστερά». Ἦδη, ὁμως, φαίνεται ὅτι, μετά τήν κατάρρευση τῶν σοσιαλιστικῶν καθεστώτων καί τή συνακόλουθη διάψευση τῶν σοσιαλιστικῶν ὁραμάτων καί μέ τήν στροφή τῶν νεώτερων γενεῶν πρός τόν ἀγγλοσαξωνικό κόσμο γιά σπουδές ἢ γενικότερα γιά ἀντληση κοσμοθεωριῶν καί στάσεων ζωῆς, ὁ φιλελευθερισμός ἀποκτᾶ ὅλο καί περισσότερο πεπεισμένους θιασῶτες.

Ὁ φιλελευθερισμός εἶναι, βέβαια, ἕνας εὐρύτερος ἰδεολογικός χῶρος μέ πολλές ἐπί μέρους τάσεις καί παραλλαγές, σέ βαθμό πού, ὅπως ἀναγνωρίζουν οἱ εἰδικοί, εἶναι δύσκολο νά δώσει κανεῖς ἕναν σαφῆ ὀρισμό, πού νά περιλαμβάνει ὅλες αὐτές τίς ἐπιμέρους κατευθύνσεις καί ἀποκλίσεις του. Πάντως, παρουσιάζει ἕνα παράδοξο ὡς ἰδεολογία: αὐτόπαρουσιάζεται ὡς ἡ ἰδανική λύση γιά τά ἀνθρώπινα προβλήματα, ἀποτελεῖ, δηλαδή, μιᾶ «οὐτοπία» καί ταυτόχρονα συνδυάζει μέ αὐτή τήν στόχευση μιᾶ «ρεαλιστική» καί ἴσως ἀκόμη καί «κυνική» εἰκόνα γιά τόν ἄνθρωπο. Τοῦτο, διότι γιά τούς φιλελεύθερους αὐτό πού διασφαλίζει περισσότερο ἀπό ὅ,τιδήποτε ἄλλο τήν συνεχή καί εὐθύγραμμη πρόοδο πρός τόν ἐπίγειο παράδεισο πού ἐπαγγέλλεται εἶναι ἡ «ἐγώϊστική φύση» τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φιλελεύθερη ἀνθρωπολογία ὑποθέτει, δηλαδή, ὅτι αὐτό πού κινητοποιεῖ τίς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου καί τόν ὠθεῖ στήν πλήρη αὐτοπραγμάτωση, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο κίνητρο, εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ἀτομικοῦ του συμφέροντος. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς βαθύτατα ἐγώϊστικό ὄν ἐνεργοποιεῖται, μόνο ὅταν τοῦ ἐπιτραπεῖ νά ἐπιδιώξει τούς δικούς του σκοπούς. Διαφορετικά, ὅταν, δηλαδή, τοῦ τεθοῦν ἐμπόδια ἢ τοῦ ἐπιβληθοῦν ἔξωθεν ἄλλοι στόχοι, παραμένει ἀδρανής καί ὑπανάπτυκτος.

Ἴσως δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι αὐτή ἡ «κυνική» ἀνθρωπολογία προβλήθηκε γιά πρώτη φορά καί ἐγινε εὐρέως ἀποδεκτή σέ χῶρες προτεσταντικές. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ προτεσταντισμός εἶναι αὐτός πού ὑποστήριξε ὅτι ὁ μετά-πτωτικός ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ὄν βαθύτατα

καί πλήρως διεφθαρμένο, ἕνα ὄν, τοῦ ὁποίου οἱ ἀρετές ἐντοπίζονται μόνο στήν ἐπιφάνεια τῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς προσωπεῖα, πού ἐξωραΐζουν τίς βαθύτερες διαστροφές τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἔτσι, δέν εἶναι παράλογο νά ὑποθέσει κανεῖς ὅτι οἱ πρῶτοι Ἀγγλοσάξωνες στοχαστές πού προέβαλαν φιλελεύθερες ιδέες υἰοθέτησαν στήν πραγματικότητα τήν ἀπαισιόδοξη αὐτή προτεσταντική ἀνθρωπολογία.

Ὅμως, τήν ἀπαισιόδοξη αὐτή ἀνθρωπολογία οἱ φιλελεύθεροι τήν συνδύασαν, παραδόξως, μέ μιᾶ ὑπεραισιόδοξη καί μή ρεαλιστική φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας. Τοῦτο, διότι ὑπέθεσαν ὅτι οἱ ἐγωϊστικές ἐπιδιώξεις τῶν ἀνθρώπων, διασταυρούμενες καί ἀνταγωνιζόμενες στό πλαίσιο τῆς κοινωνίας, θά προωθήσουν στήν πραγματικότητα καί ἀνεξαρτήτως προθέσεων τό «γενικό καλό». Τήν αἴσια αὐτή ἔκβαση τήν ἐμπιστευθήκαν ἀξιωματικά οἱ φιλελεύθεροι στήν δράση τῆς «**ἀόρατης χειρός**», ἑνός παράγοντα **ἀδιευκρίνιστου χαρακτήρα**, ὁ ὁποῖος φαίνεται στό ἰδεολογικό τους πλαίσιο **νά ὑποκαθιστᾷ τόν ρόλο τῆς Θεῆς Πρόνοιας**.

Ο Adam Smith, ὁ περίφημος φιλελεύθερος οικονομολόγος ἀπό τή Σκωτία θά γράψει σχετικά: «*Τό ἄτομο... μέ τό νά διευθύνει τήν ἐπιχείρησή του μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ παραγωγή της νά ἔχει τήν μεγαλύτερη δυνατή ἀξία, ἀποβλέπει μόνο στό δικό του κέρδος, καί καθοδηγεῖται σέ αὐτό, ὅπως καί σέ πολλές ἄλλες περιπτώσεις, ἀπό ἕνα ἀόρατο χέρι γιά νά προωθήσει τήν ἐπίτευξη ἑνός σκοποῦ, τόν ὁποῖο, ὅμως, δέν εἶχε τήν πρόθεση νά ἐπιτύχει... Μέ τό νά ἐπιδιώκει τό δικό του συμφέρον συχνά προωθεῖ ἐκεῖνο τῆς κοινωνίας περισσότερο ἀποτελεσματικά, ἀπό ὅταν προτίθεται πραγματικά νά τό προωθήσει*». Καί ἀκόμη: «*Δέν προσδοκοῦμε τό δεῖπνο μας βασιζόμενοι στήν καλή θέληση τοῦ χασάπη, τοῦ ζυθοποιοῦ ἢ τοῦ φούρναρη, ἀλλά στήν ἀντίληψή τους γιά τό τί τούς συμφέρει. Ἀπευθυνόμαστε ὄχι στόν ἀνθρωπισμό τους, ἀλλά στήν φιλαντία τους καί ποτέ δέν τούς μιλάμε γιά τίς δικές μας ἀνάγκες, ἀλλά γιά τό δικό τους ὄφελος..»*.

Ἡ βασική αὐτή ιδέα εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στά νομικά συστήματα τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Γιά παράδειγμα, στόν Ἀστικό μας Κώδικα καθιερώνεται ἡ γενική ἀρχή τῆς «**ἐλευθερίας τῶν συμβάσεων**». Σύμφωνα μέ αὐτή, κάθε –δικαιοπρακτικῶς ἰκανό– πρόσωπο ἔχει τήν ἐλευθερία νά καταρτίσει μιᾶ σύμβαση, ἐπιλέγοντας τόν ἀντισυμβαλλόμενο του καί καθορίζοντας ἐλεύθερα τούς ὅρους της, πού, ὡς ἀπό κοινού συμφωνημένοι, δεσμεύουν τά συμβαλλόμενα μέρη καί εἶναι, περαιτέρω, ἐξαναγκαστοί, ὑπό τήν ἔννοια ὅτι, σέ περίπτωση πού παραβιαστοῦν, εἶναι δυνατή ἡ προσφυγή στά δικαστήρια, τά ὁποῖα ἔχουν τήν δικαιοδοσία νά ἐπιβάλλουν τήν ἐφαρμογή τῶν ὄρων αὐτῶν.

Οἱ φιλελεύθεροι νομικοί διδάσκουν σχετικά ὅτι τά ἀντισυμβαλλόμενα μέρη ἔχουν ἀντίθετα ἀτομικά συμφέροντα καί, ἐπιπροσθέτως, ὅτι δέν ἐπιτρέπεται καμιά κρατική παρέμβαση στό περιεχόμενο τῶν ὄρων τῆς σύμβασης. Γιά παράδειγμα σέ μιᾶ πώληση, ὁ πωλητής ἔχει τό –θε-

μιτό καί καταξιωμένο ἀπό τήν νομική καί οἰκονομική θεωρία– συμφέρον νά ὑψώσει τό τίμημα, ὁ δέ ἀγοραστής νά τό μειώσει, ἐνῶ σέ μιά σύμβαση ἐργασίας ὁ ἐργοδότης ἔχει συμφέρον νά αὐξήσει τίς ὠρες ἐργασίας καί νά μειώσει τόν μισθό, ὁ δέ ἐργαζόμενος ἔχει, ἀντίστροφα, τό συμφέρον νά μειώσει τίς ὠρες ἐργασίας του καί νά αὐξήσει τόν μισθό του. Ὅμως, αὐτό πού πρέπει νά ἰσχύει τελικῶς γιά τούς φιλελεύθερους εἶναι αὐτό πού θά συμφωνηθεῖ καί μόνο. Κανείς, οὔτε καὶ τὰ κρατικά ὄργανα, δέν ἔχει τό δικαίωμα νά παρέμβει γιά νά ἀλλάξει τὰ συμφωνηθέντα, θεσπίζοντας, γιά παράδειγμα, κατώτατες ἢ ἀνώτατες τιμές πώλησης ἢ νόμιμα ὠράρια ἐργασίας ἢ κατώτατο μισθό, προκειμένου νά προστατεύσει τό ἀδύνατο μέρος σέ κάθε συμφωνία. Εἶναι δέ ἰδιαίτερος χαρακτηριστική τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς μας, ἡ τάση τῆς λεγόμενης **«de-regulation»** (**«ἀπόρρυθμιση»**, ὅπως ἔχει καθιερωθεῖ νά λέγεται), στό πλαίσιο τῆς ὁποίας καταργοῦνται προστατευτικές ρυθμίσεις τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου σχετικά μέ τὰ ὠράρια ἐργασίας καί τούς μισθοὺς τῶν ἐργαζομένων. Μέ τίς καταργήσεις αὐτές, **ἀφήνεται ἐλεύθερο τό πεδίο στό παιγνίδι τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀπό τό ὁποῖο προσδοκᾶται –ἀνεδαφικά– ὅτι θά προκύψει τό γενικό ὄφελος, ἀφοῦ κάθε ἐπιμέρους ἄτομο, ὄντας ἄλλως ἀπροστάτευτο, θά κινητοποιήσει στό ἔπακρο τίς δυνάμεις του γιά νά ἐπιβιώσει καί νά αὐτοπραγματωθεῖ.**

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στό παρελθόν προβλήθηκε περισσότερο ὁ ἀντιχριστιανικός χαρακτήρας τῆς μαρξιστικῆς-λενινιστικῆς θεωρίας, ἐπειδή αὐτή ἀποτελοῦσε τόν πιό ἄμεσο πολέμιό τῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως, ἀπό ὅσα ἐκτέθηκαν, πιστεύουμε ὅτι προκύπτει πῶς ἡ **φιλελεύθερη θεωρία συνιστᾶ μιά σαφῆ ἀντίστροφή τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.**

Εἶναι γνωστή ἡ κλασσική ταξινόμηση τῶν κακιῶν, στήν ὁποία προέβησαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ **φιλαυτία εἶναι ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν.** Ἀπό αὐτήν προέρχεται ἡ φιλαργυρία, ἡ φιλοδοξία καί ἡ φιληδονία, μέ τὰ ἀναρίθμητα παρακλάδια τους, τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦν στήν καταστροφή τοῦ ἀνθρώπου. Γιά τόν ἀληθῶς ρεαλιστή Ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογητή, γιά παράδειγμα, **«ἀπό τήν φιλαυτία γεννιέται ἡ τυραννία ἐπὶ τῶν ὁμοφύλων μας ἀνθρώπων»** (Περί Θεολογίας Ἐκατοντάς Τρίτη, λα'). Ὅμως, ὁ βολικός φιλελευθερισμός διδάσκει **ἀκριβῶς τό ἀντίστροφο:** ὅτι ἡ φιλαυτία καί ἡ φιλαργυρία δέν πρέπει νά μᾶς ἀνησυχοῦν, ἀφοῦ συμβάλλουν, περισσότερο μάλιστα ἀπό τήν ἐνάρετη συμπεριφορά, στό **«κοινό καλό»** καί τελικῶς στόν ἐπίγειο παράδεισο. Ἀκόμη, γιά τόν Ἅγιο Μάξιμο, **«οὐκ ἔχομεν πρὸς γένεσιν κακίας φυσικὴν δύναμιν»** (Περί Θεολογίας Ἐκατοντάς Τρίτη, σε') καί **«τό παρά φύσιν πάθος ἀνύπαρκτον καί ἀδρανές»** (Περί Θεολογίας Ἐκατοντάς Τρίτη, οζ'). Ὅμως, γιά τόν φιλελευθερισμό ἡ φιλαυτία εἶναι, ἀντιθέτως, τό πιό δραστικό καί τό πιό ἀποτελεσματικό κίνητρο πού μπορεῖ κανείς νά ἀξιοποιήσει στή ζωὴ του, προκειμένου νά **«ἐπιτύχει»,** νά **«ἀριστεύσει».**

Γιά νά φανεῖ, ὅμως, ἐν συνόψει ἔστω, ἡ διαφορά πού χωρίζει τόν φιλελευθερισμό ἀπό τό Χριστιανικό ἦθος, θά παραθέσουμε δύο ἀποσπάσματα ἀπό τούς «Ὅρους κατὰ πλάτος καί κατ' ἐπιτομήν» τοῦ «κατακοσμήσαντος τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων» Μεγάλου Βασιλείου, τὰ ὁποῖα ἀρκοῦν ἀντί πολλῶν ἄλλων γιά νά καταδείξουν τό ἀσυμβίβαστο τοῦ Χριστιανισμοῦ πού διδάσκει, ἀντίστροφα ἀπό τόν φιλελευθερισμό, ὅτι «ὁ φιλῶν τήν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν» καί ὅτι «ὁ μισῶν τήν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν».

Στό πρῶτο ἀπό αὐτὰ περιλαμβάνεται ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἁγίου στήν ἐρώτηση «μέ ποιό σκοπό καί μέ ποιὰ διάθεση πρέπει νά ἐργάζονται οἱ ἐργαζόμενοι» καί ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἐκεῖνο λοιπόν πρέπει νά ξέρει κανεῖς, ὅτι ὁ ἐργαζόμενος ὀφείλει νά ἐργάζεται ὄχι γιά νά ὑπηρετεῖ μέ τὰ ἔργα του τίς δικές του ἀνάγκες, ἀλλά γιά νά ἐκπληρώσει τήν ἐντολή τοῦ Κυρίου, πού εἶπε «ἐπέинаσα καί ἐδώκατέ μοι φαγεῖν» καί τὰ ἐξῆς. Διότι τό νά μεριμνᾷ κανεῖς ὑπέρ τοῦ ἑαυτοῦ του εἶναι τελείως ἀπαγορευμένο ἀπό τόν Κύριο... Σκοπός λοιπόν πού πρέπει νά τίθεται κατὰ τήν ἐργασία εἶναι ἡ ἐξυπηρέτηση ἐκείνων πού ἔχουν ἀνάγκη καί ὄχι ἡ δική του ἀνάγκη. Ἔτσι θά ἀποφύγει κανεῖς καί τήν κατηγορία ὅτι εἶναι φίλαντος καί θά λάβει τήν εὐλογία τῆς φιλαδελφίας ἀπό τόν Κύριο...» (Ὅροι κατὰ πλάτος, Ἐρώτησις ΜΒ').

Τό δεύτερο ἀπόσπασμα περιλαμβάνει τήν ἀπάντηση τοῦ Ἁγίου στό ἐρώτημα: «ὅταν μιᾷ μοναστικῇ ἀδελφότητά συναλλάσσεται μέ μιᾷ ἄλλῃ, πρέπει νά φροντίζει γιά τήν πρέπουσα τιμή τοῦ ἀντικειμένου τῆς συναλλαγῆς;» καί ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἐχομε διδαχθεῖ νά μοιραζόμεστε τὰ ἀγαθὰ μεταξύ μας ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες μας, σύμφωνα μέ αὐτό πού γράφηκε: τό ὑμῶν περισσευμα εἰς τό ἐκείνων ὑστέρημα καί τό ἐκείνων περισσευμα εἰς τό ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης. Ἐάν πάντως συμβεῖ νά ὑπάρξει τέτοια ἀνάγκη, πρέπει ὁ ἀγοραστής νά προσέξει περισσότερο ἀπό τόν πωλητή, μήπως καί τοῦ δώσει χαμηλότερο τίμημα. Καί οἱ δύο δέ (ὁ ἀγοραστής καί ὁ πωλητής) ἄς θυμούνται ἐκεῖνον πού εἶπε: δέν εἶναι καλό νά ζημιώνει κανεῖς ἄνδρα δίκαιο» (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ἐρώτησις ΣΠΕ').

Ἀρκεῖ, πιστεύουμε, νά ἀντιπαραβάλλει κανεῖς τὰ ἀποσπάσματα αὐτά μέ ὅσα προαναφέρθηκαν γιά τίς βασικές ιδέες τοῦ φιλελευθερισμοῦ γιά νά διαπιστώσει τό ἀγεφύρωτο χάσμα πού χωρίζει τό Χριστιανικό ἀπό τό φιλελεύθερο ἦθος. Κάτι τέτοιο θά ἦταν ἰδιαίτερος χρήσιμο στήν ἐποχή μας, ὅπου πολλοί ἀκόμη στή χώρα μας, φαίνεται νά διατηροῦν, ἴσως ἀπό «κεκτημένη ταχύτητα» τήν πεποίθηση ὅτι εἶναι δυνατόν οἱ δύο αὐτές κοσμοθεωρίες νά συμβίβαστοῦν!

Νομομαθής